

Tadqiqot.uz

ANJUMAN | КОНФЕРЕНЦИЯ | CONFERENCES

O'ZBEKISTONDA MILLIY TADQIQOTLAR: DAVRIY ANJUMAN

DAVRIYLIGI: 2018 | 2022

ALBERT EYNSHTEYN
(1879-1955)

2022
YANVAR
№36

CONFERENCES.UZ

Toshkent shahar, Amir
Temur ko'chasi, pr.1, 2-uy.

+998 97 420 88 81

+998 94 404 00 00

www.taqiqot.uz

www.conferences.uz

**ЎЗБЕКИСТОНДА МИЛЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАР: ДАВРИЙ
АНЖУМАНЛАР:
9-ҚИСМ**

**НАЦИОНАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
УЗБЕКИСТАНА: СЕРИЯ
КОНФЕРЕНЦИЙ:
ЧАСТЬ-9**

**NATIONAL RESEARCHES OF
UZBEKISTAN: CONFERENCES
SERIES:
PART-9**

ТОШКЕНТ-2022

УУК 001 (062)
КБК 72я43

“Ўзбекистонда миллий тадқиқотлар: Даврий анжуманлар:” [Тошкент; 2022]

“Ўзбекистонда миллий тадқиқотлар: Даврий анжуманлар:” мавзусидаги республика 36-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 январь 2022 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2022. - 22 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн даврий анжуманлар Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий анжуманлари таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илгор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳтил қилинган конференцияси.

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шохида Юсуповна (Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибод Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманганд мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманганд мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаҳхоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулdir.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАРНИНГ ТУТГАН ЎРНИ

1. Зарипова Дилдора Баҳромовна БАНК ХИЗМАТЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА МАРКЕТИНГ АМАЛИЁТИНИНГ ЎРНИ.....	7
2. Қурбонова Дилафруз Айваржон қизи ОЗИҚ-ОВҚАТ САНОАТИ СИФАТ МЕНЕЖМЕНТИ ТИЗИМИДА ХОДИМЛАРНИ РАҒБАТЛАНТИРИШДАГИ МУАММОЛАРИ	9
3. Тошмаматова Маржона Олимжон қизи ХИЗМАТ КЎРСАТИШ ТАРМОҚЛАРИДА КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИР- КОРЛИКНИНГ МАМЛАКАТ ИҚТИСОДИЁТИДАГИ ТУТГАН ЎРНИ.....	12
4. Тошмаматова Маржона Олимжон қизи ХИЗМАТ КЎРСАТИШ ТАРМОҚЛАРИДА КАДРЛАР САЛОҲИЯТИНИ ОШИРИШ- НИНГ ҲОРИЖ ТАЖРИБАСИДАН ФОЙДАЛАНИШ ЙУЛЛАРИ	17
5. Азаматова Гулсара Исоковна АУДИТНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ НАЗАРИЙ ЖИҲАТЛАРИ.....	20

ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАРНИНГ ТУТГАН ЎРНИ

БАНК ХИЗМАТЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА МАРКЕТИНГ АМАЛИЁТИНИНГ ЎРНИ

Зарипова Дилдора Баҳромовна,

Тошкент давлат иқтисодиёт университети
Халқаро туризм факультети ММРТ -10 гурух

2- курс магистранти

Телефон:+998907190393
dilu.1997@mail.ru

АННОТАЦИЯ: Ҳар қандай мамлакат миллий иқтисодиётининг энг муҳим таркибий қисми мақроқтисодий ривожланишига кўмаклашиш ва кўрсатилаётган хизматларга доимий ўсиб бораётган талабни тўлиқ қондириш учун мўлжалланган банк тизимиdir. Ҳозирги вақтда ҳар қандай замонавий жадал ривожланаётган иқтисодиётни жадал ривожланаётган банк тизимисиз тасаввур этиб бўлмайди. Замонавий шароитда банкнинг муваффақиятли фаолият юритиши унинг тез ўзгарувчан ташқи мухитга қай даражада мослаша олиши билан белгиланади.

КАЛИТ СЎЗЛАР: Иқтисодиёт, банк, хизмат, маркетинг, такомиллашув, технология, мижоз.

Банк ва истеъмолчилар ўртасида чинакам самарали муносабатларни шакллантиришнинг муҳим элементи хизматлар кўрсатиш усусларини ишлаб чиқиш бўлиб, бу нафақат мавжуд технологияларни ўзгартириш, балки янгиларини ҳам жорий этишни назарда тутади. Хизмат кўрсатиш усусларини такомиллаштиришнинг асосий воситаларидан бири бу банк маркетингидир. Мижозларни кўпроқ жалб этишга қаратилган самарали маркетинг сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш тижорат банкларининг ҳозирги ривожланиш босқичидаги асосий йўналиши ҳисобланади.

Маркетинг фалсафаси банк ва мижоз ўртасидаги муносабатларни сифат жиҳатидан ўзгартиради. Агар илгари банк омонатчилар ва қарз олувчиларга стандарт банк маҳсулотлари тўпламини таклиф қилган бўлса, бугунги кунда у мижозларнинг аниқ гурӯхлари - йирик корпоратив фирмалар, кичик корхоналар, айрим тоифадаги жисмоний шахсларга қаратилган хизматларнинг янги турларини ишлаб чиқиши керак. Шу билан бирга, мижозларнинг реал эҳтиёжлари ҳамиша банкнинг дикқат марказида бўлиши керак. Агар ушбу маҳсулотга ҳақиқий талаб бўлмаса, уни истеъмолчиларга юклаш у ёқда турсин, таклиф қилмаслик керак. Юқори босимли сотиш тактикаси вақтинчалик таъсир кўрсатиши ва банк айланмасининг ошишига олиб келиши мумкин, аммо, охир-оқибат, банк мижозларини йўқотади.

Маркетинг ёндашуви иш жараёнida банк олдида қуйидаги вазифа туришини назарда тутади: банк рентабеллигига эришиш учун ходимларнинг ўз меҳнатлари натижаларига қизиқишлири билан хизматларни фарқлаш орқали мижозни қондириш. Банкнинг энг муҳим мақсадларидан бири ҳам миқдор (ҳажм ва тузилма), ҳам сифат (маҳсулот/хизматлар сифат стандартлари, индивидуал хизмат кўрсатиш даражаси ва бошқалар) бўйича мижозларни қондиришнинг максимал даражасига эришишдир. Тижорат банкининг яна бир асосий маркетинг мақсади банк маҳсулотлари/хизматлари бозорида маълум улушга эга бўлишдир.

Банк маркетингининг мақсадларидан бири илгари банк хизматларидан фойдаланмаган янги мижозларни жалб қилишдир. Бироқ, бугунги кунда саноати ривожланган мамлакатларда аҳолининг банк операциялари билан қамрови жуда юкори: уй хўжаликларининг 80% гача аллақачон банк мижозлари, жорий ва омонат ҳисоб рақамлари, кредит карталари ва бошқалар мавжуд. Шу сабабли, банклар ўз стратегияларида мавжуд мижозларга янги

турдаги хизматларни таклиф қилишга эътибор қаратадилар. Битта турдаги операцияларни амалга ошириш учун банкка мурожаат қилган шахслар қўшимча ва турдош хизматларнинг потенциал харидорлари ҳисобланади. Мисол учун, агар мижоз пул ўтказмасини жўнатиш учун банкка мурожаат қилса ёки чет эл валютасини қабул қилса, унга бонус карта очиш хизматлари таклиф қилиниши ёки кредитнинг қулай шартлари ҳақида гапириш керак.

Ушбу ўзаро сотиш усули замонавий маркетинг амалиётида қўлланилади. Тижорат банкининг маркетинг мақсади ҳам муҳим - керакли имиджни шакллантириш ва сақлаш. Ушбу мақсадни амалга оширишда маркетинг компоненти банкнинг ишончли ва эътиборли бренд сифатидаги имиджини шакллантириш учун кўрсатилган шахслар ва ташкилотлар билан доимий равишда ахборот алоқасида бўлиш имконини берувчи самарали алоқа тизимини яратиш ва қўллаб-қувватлашдан иборат.

Маркетинг тадқикотлари ўрганиш обьектини - муайян бозор ёки унинг сегментини эҳтиёткорлик билан танлаш заруратни кўрсатади ва банк бозорнинг ўша қисмини, истеъмолчилар гурухларини эҳтиёжлар бўйича ажратиб кўрсатишга ва тўғри таҳлил қилишга интилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Гурянов, С. Банк хизматлари маркетинги / С. Гурянов. 2007.
2. Глушакова, Т. Маркетинг тадбиркорлик фалсафаси ва бошқарувга самарали ёндашув / Т. Глушакова // Амалий маркетинг. – 2006
3. Дичтл, Э. Амалий маркетинг / Э. Дичтл. - М.: Олий мактаб, 2009

ОЗИҚ-ОВҚАТ САНОАТИ СИФАТ МЕНЕЖМЕНТИ ТИЗИМИДА ХОДИМЛАРНИ РАҒБАТЛАНТИРИШДАГИ МУАММОЛАРИ

Қурбонова Дилафруз Анваржон қизи,

Тошкентдаги Сингапур менежментни
ривожлантириш институти, катта ўқитувчи
dkurbanova@mdis.uz

Аннотация. Ушбу илмий тезисда озиқ-овқат саноати корхоналарида сифат менежменти тизимини амалга ошириш учун ходимларни рағбатлантиришда юзага келадиган муаммолар ўрганилган ҳамда уларнинг ечими келтирилган.

Калит сўзлар: сифат-менежменти, маҳсулот сифати, ходимларни рағбатлантириш, консалтинг, сифат менежменти бўйича ўқитиши.

Бугунги кунда кўпчилик истеъмолчилар учун маҳсулот сифати ҳал қилувчи омил ҳисобланади.

Муваффакиятли компания даромадни ошириши, бозорда ривожланиши керак, лекин маҳсулот хавфсиз ва сифатли бўлмаган ҳолда, ривожланиш ҳамда даромадни ошириш мумкин эмас. Бундай ҳолда, сифат тизимлари ва халқаро стандартларни жорий этиш зарурати туғилади. Корхонада сифат тизимларининг мавжудлиги ташкилот самарадорлигини ва унинг рақобатбардошлигини оширишга ёрдам бериши исботланган. Агар корхона фаровонлик ва юқори кўрсаткичларга эришишни ўз олдига асосий мақсад қилиб қўйган бўлса, унда бундай сифат тизимининг мавжудлиги унинг маваффакиятининг гаровидир.

Функционал сифат менежменти тизимини жорий этиш зарурати қуйидаги омиллар билан изоҳланади:

муайян корхонада маҳсулот унумдорлигини тубдан ошириш;
истеъмолчиларнинг маҳсулотларга бўлган ишончини ошириш;
таъсир доирасини кенгайтириш, маҳаллий ва жаҳон бозорларига чиқиш [1].

Фақат технологик инновациялар меҳнат унумдорлиги ўсишини сезиларли даражада ошириши мумкин. Бозорларнинг глобаллашуви меҳнат унумдорлиги ва харажатлар эмас, балки сотиш ҳажми ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлишига олиб келди.

Амалга ошириш жараёнининг ўзи стратегия, логистика, ишлаб чиқариш қуий тизими, ходимларни бошқариш қуий тизими ва бошқалар каби сифат менежментининг қуий тизимларига таъсир қиласи.

Сифат менежменти тизимини ишлаб чиқиш ва жорий этиш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

Компаниядаги мавжуд вазиятни таҳлил қилиш, шунингдек, ходимларни ўқитиши.

Керакли хужжатларни ишлаб чиқиш, ходимларнинг иш шароитларини ўзгартириши.

Сифат менежменти тизимининг ички аудитини ўтказиш [2].

Сифатни яхшилаш учун амалда қўлланиладиган воситаларга қуийдагилар киради:

ИСО 9004:2009 «Ташкилотнинг барқарор муваффакиятини бошқариши»;

QFD - сифатли функцияни жойлаштириш технологияси;

ИСО 15504-4:2005 “Жараёнларни баҳолаш, ахборот технологиялари”;

Кайдзен - Япониянинг яхши томонга ўзгариш тизими;

0 нуқсонлар - статистик жараённи бошқаришга асосланган тушунча;

6 Сигма - нуқсонлар ва оғишларни минималлаштиришга қаратилган тушунча;

Дейминг PDCA цикли- тез-тез ишлатиладиган узлуксиз жараённи такомиллаштириш моделидир;

Сифат тўғараклари - ходимларга эътибор қаратган ҳолда такомиллаштиришга гуруҳли ёндашув;

Тагучи усувлари - статистик усувлар, тажриба ва сифат назоратини ўз ичига олади;

BPR - бизнес-жараёнлар реинжиринги;

5C (5 Step) - иш жойида муайян операцияларни бажариш учун мақбул шарт-шароитларни яратиш усули;

8Д (EIGHT DISCIPLINE) - техника ишлаб чиқариш жараёнларида сифатнинг паст даражаси сабабларини бартараф этишга қаратилган усул.

Саноат корхоналарида, тармоқса мансублигидан қатъий назар, сифатни бошқаришда кўплаб муаммолар мавжуд. Одатда, ушбу муаммолар қуидагича изоҳланади:

- сифат менежменти тизими таҳлили муаммолари;
- сифат менежменти тизими интеграцияси муаммолари;
- сифат менежменти тизими талабларининг бажарилишини баҳолаш муаммолари;
- ходимларни жалб қилиш ва бошқариш муаммолари;
- сифат менежменти тизимини такомиллаштириш муаммолари [3].

Юқорида кўриниб турганидек, озиқ-овқат саноати корхоналарида сифат менежментини жорий қилишнинг аксарият усуллари ходимлар, уларни ўқитиш, тизимга жалб қилиш билан боғлиқ. Аммо ходимларни мотивация қилмасдан туриб, уларни тизимга жалб қилиш мумкин эмас.

Рағбатлантирилмаган ходимлар, одатда, сифат менежменти тизимини жорий қилишда салбий муносабат билдиради, ўқишни ва ўрганишни истамайди (1-жадвал).

1-жадвал

Озиқ-овқат саноати сифат менежменти тизимида ходимларни рағбатлантиришдаги муаммолар

Муаммо	Мазмун-моҳияти
Корхона ходимларининг сифат менежменти хизматига салбий муносабати	Корхона ходимлари сифат менежерларига салбий муносабатда бўлишади, бу ички аудитнинг душманлиги, сифат менежменти хизмати функцияларини нотўғри тушуниш билан боғлиқ. Бу муаммо ҳам сифат менежменти бўйича ишларни ташкил этиш муаммолари, ҳам СМТни жорий этишдан бир зумда натижка кутиш билан боғлиқ.
Сифатли мотивациянинг этишмаслиги	Мотивация тизими маҳсулот сифати кўрсаткичлари билан боғлиқликни таъминламайди.
Етакчиликнинг паст даражаси	Муаммо СМТни жорий этиш ва ишлаб чиқиши ваколатларини юқори бошқарувдан шу мақсадда маҳсус ташкил этилган бўлинмага ўтказишдадир.
Сифатли хизмат кўрсатувчи ходимларнинг малакасизлиги	Сифатли хизмат кўрсатувчи ходимлар сифат менежменти, СМТни ишлаб чиқиши ва такомиллаштиришнинг илфор услугуб ва ёндашувлари, хорижий ва маҳаллий тажриба соҳасида етарлича малакага эга эмас.
Сифатга тайёргарликнинг паст даражаси	Корхоналарда сифат менежменти бўйича ўқитиш жуда камдан-кам ҳолларда ўтказилади, машғулотларда асосан менежерлар қатнашадилар, бу эса ўқитиш харажатларини тежаш билан боғлиқ.

*жадвал муаллиф ишиланмаси

Ходимларни рағбатлантириш жараёнида озиқ-овқат корхоналарида қуидаги муаммолар келиб чиқади:

Ходимлар хоҳишистакларининг тўлиқ ўрганилмаганлиги [5];

Уларнинг сифатни такомиллаштиришдаги фикр-мулоҳазаларининг инобатга олинмаслиги;

Маҳсулотнинг сифати ошиши натижасида ходимларнинг ҳам даромадлари ортиши мумкинлигининг тўғри тушунтирилмаслиги;

Сифат менежменти тизимида ходимларнинг маълумотларни индивидуал қабул қилиш ва қабул қилишни исташ меъёларининг фарқ қилиши. Масалан, баъзи ходимлар уларга малака оширганлиги учун корхона пул тўлаши керак деб ҳисоблаши, баъзилари эса касбий ривожланиш учун малака оширишни астойдил хоҳлаши ва бошқалар.

Шуни таъкидлаш керакки, сифат менежменти тизимида ходимларни рағбатлантириш тизимини такомиллаштириш ва муаммоларнинг олдини олиш учун консалтинг хизматларига

мурожаат қилиш талаб этилади. Улар озиқ-овқат саноати корхоналарида ҳар бир ходимнинг индивидуал ва рухий ҳолатидан келиб чиқсан ҳолда, рағбатлантиришнинг усул ва воситалари бўйича маслаҳат беради ва жараённи амалга оширишга кўмаклашади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Магкиева З.И. Разработка и внедрение системы менеджмента качества в соответствии со стандартом ИСО 9001-2015 // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 2. – С. 376-380.
2. Флоря К., Николаева Ю.В. Эффективность системы менеджмента качества // Молодой ученый. – 2019. – №45. – С. 30-31. – URL <https://moluch.ru/archive/283/63819/>
3. Репин В.В. Опыт внедрения системы управления бизнес-процессами // Методы менеджмента качества. – 2013. – №5 – С. 12-17.
4. Бочарова София Владимировна, Попова Лола Фаритовна, Яшина Марина Николаевна Анализ проблем в управлении качеством на современных промышленных предприятиях // Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. 2018. №4 (73). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-problem-v-upravlenii-kachestvom-na-sovremennoy-promyshlennyy-predpriyatiyah> (дата обращения: 28.01.2022).
5. Гришина В.А. Мотивация персонала в рамках системы менеджмента качества промышленного предприятия // Социально-экономические явления и процессы. – 2012. - № 1 - С. 53-56 (дата обращения: 28.01.2022).

ХИЗМАТ КЎРСАТИШ ТАРМОҚЛАРИДА КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИКНИНГ МАМЛАКАТ ИҚТИСОДИЁТИДАГИ ТУТГАН ЎРНИ

Тошмаматова Маржона Олимжон қизи
Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат
ўзбек тили ва адабиёти университети
Инглиз тили фани ўқитувчиси
Телефон +998909889484

Аннотация: Ушбу мақолада Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ўрни, аҳамияти ва хориж тажрибалари ва уларни мамлакатимиздаги истиқболлари ўрганилган. Ўзбекистонда кичик бизнес субъектларини мамлакат ЯИМ даги улушига таъсир этувчи омиллар таҳлили ва таҳлил асосида ҳуласалар келтирилган.

Таянч сўзлар: либераллаштириш, бизнес, кичик бизнес, тадбиркорлик, жамғарма, солиқ, кичик бизнес субъектларини молиялаштириш.

Аннотация: В данной статье рассматриваются роль, значение и зарубежный опыт малого бизнеса и частного предпринимательства в развитии экономики Узбекистана и его перспективы в нашей стране. Результаты основаны на анализе и анализе факторов, влияющих на долю малого бизнеса в ВВП страны.

Ключевые слова: либерализация, бизнес, малый бизнес, предпринимательство, сбережения, налоги, финансирование субъектов малого бизнеса.

Annotation: This article examines the role, significance, and international experience of small business and private entrepreneurship in the development of Uzbekistan's economy and its prospects in our country. The findings are based on the analysis and analysis of factors that influence the share of small businesses in the country's GDP.

Key words: liberalization, business, small business, entrepreneurship, savings, tax, financing of small business entities.

Мамлакатимизда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини кўпайтириш, уларнинг улушкини ошириш ҳамда уларга кенг имкониятлар яратиб бериш чора – тадбирлари йилдан йилга кенг равишда амалга оширилмоқда. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларига кенг кўламда молиявий хизматлар кўрсатиши, ишлаб чиқариш салоҳиятини ва аҳоли турмуш даражасини юқори кўтариш бугунги кундаги устувор мақсадларимиздан бири ҳисобланади

Мамлакатимизда кичик бизнесни юритиш билан боғлиқ барча жараёнларни янада либераллаштириш, соддалаштириш ва арzonлаштириш, кичик тадбиркорлик субъектларини молиявий қўллаб-қувватлаш борасида амалга оширилаётган чора-тадбирлар натижасида кичик бизнеснинг мамлакатимиз иқтисодиётидаги тутган ўрни тобора мустаҳкамланиб бормоқда. Ҳозирги кунда “бизнес”, “кичик бизнес” ва “тадбиркорлик” каби тушунчалар кенг тарқалиб бормоқда.

Республикамида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Шу нуқтаи назардан 2011 йилни “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик йили” деб эълон қилиниши ва маҳсус Давлат дастурига мувофиқ, тадбиркорлик фаолиятини кенг кўламда ривожлантириш учун янада кулай бизнес-муҳитни яратиш бўйича чора-тадбирларнинг амалга оширилиши ушбу соҳанинг янада ривожини таъминлашга қўйилган муҳим қадам ҳисобланади.

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларига молиявий- иқтисодий ёрдам кўрсатиш муҳим аҳамиятга эга, чунки, улар эндиғина яратилиб, оёққа туралётганда молиявий ёрдамга муҳтоҷ бўладилар. Жаҳон амалиётида ҳам бу энг мураккаб масаладир, чунки улар таваккал қилиб иш кўрганлари ва гаровга қўядиган мол-мулклари етарли бўлмагани учун тижорат банклари, кичик корхоналарга кредит беришни унча хушламайдилар.

Шу боис, 2019 йил 23 июлда Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш давлат жамғармаси фаолияти йўлга қўйилган бўлиб, унга 200 миллиард сўм ва 50 миллион доллар маблағ ажратилди. Жамғарма кичик бизнес в тадбиркорлик субъектларини ривожлантиришга ёрдам бериши, уларга хуқуқий-иқтисодий

кўллаб-қувватлаш учун кўмаклашади.

Ўзбекистонда ҳозирги вақтда давлат молиявий ресурслари, хорижий манбаларни кўллаган ҳолда, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни молиявий қўллаб-қувватлашнинг комплекс тузилмаси шаклланган[1].

Давлат томонидан кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларига қулай тадбиркорлик муҳити яратишни ҳисобга олиб:

- тадбиркорларни давлат рўйхатидан ўтказиш ва уларни муҳандислик-коммуникация тармоқларига улаш тартиби соддалаштирилди;
- кичик корхоналар шуғуланиши мумкин бўлган фаолияттурлари рўйхати кенгайтирилди, уларни давлат харидлари жараёнига кенг миқёсда жалб қилиш механизми жорий этилди;
- давлат ва назорат идораларининг корхоналар молиявий-хўжалик фаолиятига аралашуви кескин камайтирилди;
- янги ташкил қилинган кичик бизнес субъектларини режали солиқ текширувларидан озод этиш муддати икки йилдан уч йилга узайтирилди;
- солиқ ва бошқа мажбурий тўловларни ўз вақтида тўлаётган, ишлаб чиқаришнинг барқарор ўсиш суръатлари ва рентабеллигини таъминлаётган кичик тадбиркорлик субъектларида уч йил давомида солиқ текширувларини ўтказиш тақиқланган.

Бизнес оламида машхур назоратчи ва амалиётчи Герберт Ньютон Кесоннинг “Пулдорлик санъати” китобидаги пул топиш ва асрар хақидаги нутқида қуидаги қоидалар берилган.

1. Аниқ мақсадни кўринг.
2. Қилинадиган ишларни режалаштиринг.
3. Шартномаларни доимийлигини таъминланг ва уни сақлаб қолинг.
4. Мулк ҳисобига пул қилинг.
5. Таниш билишлардан фойдаланинг, улар билан доимий алоқа ўрнатинг.
6. Сотиш мумкин бўлган нарсагагина пул сарфланг.
7. Ўз фойдангизни олинг.
8. Нархлар арzonлигига сотиб олинг, қимматлашганда сотинг.
9. Ўз банкирларингизнинг сўзларини тингланг.
10. Пулингизни ҳар доим айланиб туришини таъминланг.

Кичик бизнес мамлакатимиз ялпи ички маҳсулотининг қарийб 60 фоизини, саноат маҳсулотлари ҳажмининг учдан бирини, қишлоқ хўжалиги маҳсулотининг 98 фоизини, инвестицияларнинг ярмини таъминламоқда. Кўпгина вилоятларда экспортнинг 70-90 фоизи айнан кичик бизнесга тўғри келади. 2019 йилнинг 6 ойида тадбиркорлик субъектлари сони 60 мингтага ортган[2].

“Ҳар бир оила - тадбиркор” дастурини амалга ошириш асосида Халқ банки томонидан жисмоний шахслар ва тадбиркорлик субъектларига 2018 йил давомида 297,1 млрд. сўм миқдорида кредит маблағлари ажратилиши натижасида 14 868 та янги иш ўрини яратилди.

2019 йилнинг ўтган шу даврига нисбатан бу йўналишда жами 218,7 млрд. сўм миқдоридаги имтиёзли кредитлар ажратилиб, ушбу маблағлар ҳисобидан 10 671 та янги иш ўринлари яратилган эди.

Молия бозори ривожланган мамлакатлар амалиётида кредит ташкилотлари маблағлари кичик бизнесни ривожлантириш учун асосий молиялаш манбаи ҳисобланади. Хорижий давлатларда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни молиялашда тижорат банклари маблағлари юқори улушни ташкил этади. Мисол учун, кичик бизнесга ажратилган кредитлар Жанубий Кореяда 2016 йилнинг 1 январь ҳолатига ЯИМга нисбатан 38,9 фоиз, Таиландда 33,7 фоиз, Малайзияда 20,1 фоизга teng. Банклар томонидан ажратилган жами кредитлар умумий ҳажмида кичик бизнесга ажратилган кредитларнинг улуси Хитой, Жанубий Корея, Таиланд каби давлатларда 30-40 фоиз, Индонезия, Малайзия, Қозогистон давлатларида деярли 20 фоизни ташкил этган.

Ривожланган давлатлар тажрибаси шуни кўрсатмоқдаки, кичик бизнесни инвестиция маблағлари билан таъминлаш учун самарали молиявий инфраструктурани шакллантириш ва ривожлантириш юзасидан фаол давлат сиёсати олиб борилиши зарур. Хорижий тажрибага мувофиқ, кичик бизнесни самарали қўллаб-қувватлаш кенг ваколатлар, молиявий маблағлар, бутун мамлакат бўйича филиалларига эга бўлган ихтисослаштирилган ташкилот ёрдамида амалга оширилиши мумкин. Ҳозирги вақтда иқтисоди ривожланган давлатларда кичик бизнесни тўғридан-тўғри молиявий қўллаб-қувватлаш усулларига нисбатан билвосита

қўллаб-қувватлаш усулларидан кўпроқ фойдаланилмоқда

2018 йил декабрь ҳолати маълумотларига кўра, мамлакатимизда кичик тадбиркорликнинг ЯИМдаги улуши 59,4 фоизни ташкил этди, 48,9 мингта янги кичик корхона ва микро фирмалар ташкил қилинди[3]. (Ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 28,2 фоиз кўп демакдир. Кичик тадбиркорлик субъектларининг сони (ҳар 1000 аҳолига, бирлиқда) 13,2 бирликни ташкил қилди).

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 13 августдаги ПҚ-4417-сонли “Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёт ва саноат вазирлиги хузуридаги кичик бизнес ва тадбиркорликни ривожлантириш агентлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги қарорига асосан Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектлари, шунингдек, аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламларининг “Тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш давлат жамғармаси”нинг маблағлари ҳисобидан молиявий ёрдам олиш ҳақидаги аризаларини кўриб чиқиш бўйича электрон ҳужжатлар асосида кўриб чиқилиши белгиланган[4].

1-жадвал

Хорижий мамлакатларда кичик бизнес субъектларини аниқлаш мезонлари[5]

Давлатлар	Мезонлар	Микро- фирмалар	Кичик корхоналар	Ўрта корхоналар
АҚШ	Ишчилар сони	50 кишигача	100 дан 1500 кишигача	-
	Йиллик тушум	0,75 млн. \$ гача	10 млн. \$ дан 38 млн. \$ гача	1 млрд. \$ гача
Европа иттифоқи	Ишчилар сони	10 тагача	50 тагача	250 тагача
	Товар айланмаси	2 млн. евроГача	10 млн. евроГача	50 млн. евроГача
	Асосий воситалар	2 млн. евроГача	10 млн. евроГача	43 млн. евроГача
Россия Федерацияси	Ишчилар сони	15 кишигача	16-100 кишигача	101-250 кишигача
	Йиллик тушум	120 млн. рублгача	800 млн. рублгача	2 млрд. рублгача
Қозогистон	Ишчилар сони	100 киши	101-250 киши	250 дан кўп
	Йиллик тушум ЭКХК-2269 тенге	30 минг гача ЭКХК	3 млн. гача ЭКХК	3 млн.дан кўп ЭКХК
Украина	Ишчилар сони	10	50	250
	Йиллик даромад	2 млн. евро	10 млн.евро	50 млн.евро
Белоруссия	Ишчилар сони	15 кишигача	16-100 кишигача	101-250 гача
Ўзбекистон	Ўртча йиллик ишчилар сони	5-20 кишигача	25-200 кишигача	-

Таъкидлаш жоизки, 2018 йилнинг 31 октяброда эълон қилинган Жаҳон банкининг “Бизнесни юритиш 2018: иш ўринлари яратиш учун ислоҳотлар” ҳисоботига кўра, Ўзбекистон дунёнинг 190 давлати ичида 74-ўриннни эгаллаб, 13 поғонага яхшилади. Мамлакатимиз бизнес юритиш учун энг қулай шароит яратиш бўйича ислоҳотчи давлатларнинг биринчи ўнталигига киришга муваффақ бўлди. Жаҳон банки эксперлари ҳисоботи 10 та индикаторининг 6 таси бўйича сезиларли ўсишнинг қайд этилганлиги ҳам иш билармонлик мухитини яхшилаш борасида амалга оширилаётган чора-тадбирлар кўлами ва натижадорлигидан дарак бермоқда (2-расм)[6].

1-расм. “Doing Business” рейтингида Ўзбекистонда солиқقا тортиш, кредитлар ва рўйхатга олиш индикаторларини ўзгариш динамикаси[7]

Мамлакат ЯИМда кичик тадбиркорлик субъектлари улушининг қай даражада бўлиши уларда банд бўлган аҳолининг салмоғи, саноатдаги улуши, тижорат банклари томонидан ажратилаётган кредитлар миқдори ва солиқ имтиёзларидан фойдаланаётган кичик бизнес субъектлари сони боғлиқлигининг регрессион таҳлили амалга оширилди (2-жадвал).

2-жадвал

Ўзбекистонда кичик бизнес субъектларини мамлакат ЯИМ даги улушкига таъсир этувчи омиллар таҳлили[8]

Йил	Кичик бизнесни ЯИМдаги улуси, %	Кичик бизнесда аҳоли бандлиги улуси, %	Кичик бизнесни саноатдаги улуси, %	Солиқ имтиёзларидан фойдаланган кичик бизнес субъектлари сони (минг)	Солиқ имтиёзларини ЯИМдаги улуси, %	Кичик бизнесга ажратилган кредитлар миқдори (млрд.сўм)
	Y	X1	X2	X3	X4	X5
2010	52,5	74,3	18,8	24,9	4,8	2690
2011	54	75,1	21,9	28,2	5,3	4041
2012	54,6	75,6	23,1	32,4	5,5	5346
2013	55,8	76,7	28,1	36,5	5,7	6958
2014	56	77,6	31,7	32,1	5,8	9158
2015	56,7	77,9	40,6	34,1	5,9	12112
2016	56,9	78,2	45	18,2	4,5	15870
2017	53,3	78,3	39,6	16,1	5,2	19600

Манба: Давлат Статистика кўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланди.

Жадвалдан кўриниб турибдики 2010-2017 йиллар оралиғида кичик бизнеснинг саноатдаги улуси ортиб бормоқда, 2012-2015 йилларда эса солиқ имтиёзларидан фойдаланилганлик даражаси ортган. Хулоса килиб айтадиган бўлсак, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик мамлакатимизда мулкдорлар синфини шакллантиришда мустаҳкам замин бўлиб хизмат қилмоқда. Айнан мазкур секторни ривожлантириш ҳисобидан мамлакатимизда ижтимоий-иктисодий барқарорлиқдан манфаатдор, уни тараққиёт ва демократик туб ўзгаришлар сари фаол ҳаракатлантирадиган куч ҳисобланган ижтимоий қатлам шаклланишида катта имкон яратади, бу эса аҳоли турмуш даражасини ошириш учун ҳизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни янада ривожлантириш учун қулай ишбилармонлик муҳитини шакллантиришга доир кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармони. 2011 йил 24 августъ
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигига 2019 йил 23 июль куни кичик бизнес ва тадбиркорликни янада ривожлантириш масалаларига бағишлиланган видеоселектор йигилишидаги маърузаси.
3. Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Кўмитаси. www.stat.uz - расмий веб сайти.
4. Ўзбекистон Республикаси Қонун хужжатлари маълумотлари баъзаси. www.lex.uz – расмий веб сайти.
5. <http://www.cer.uz/rus/publications/2705/> - Аналитическая записка. Центр экономических исследований. Center for Economic Research or UNDP. Tashkent.
6. <http://www.worldbank.org/> - Doing Business 2018 - Reforming to Create Job.
7. <http://www.doingbusiness.org/EconomyRankings> - Жаҳон банкининг Doing Business 2010-2018 йиллардаги ҳисоботлари маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланди.
8. Ж.Ж. Урмонов “Тадбиркорлик субъектлари фаолиятини солиқ механизми воситасида тартибга солишни такомиллаштириш масалалари” Т., 2018 й. 196.

ХИЗМАТ КЎРСАТИШ ТАРМОҚЛАРИДА КАДРЛАР САЛОҲИЯТИНИ ОШИРИШНИНГ ҲОРИЖ ТАЖРИБАСИДАН ФОЙДАЛАНИШ ЙУЛЛАРИ

Тошмаматова Маржона Олимжон қизи
Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат
ўзбек тили ва адабиёти университети
Инглиз тили фани ўқитувчиси
Телефон +998909889484

АННОТАЦИЯ: Дунёнинг ривожланган давлатларида хизмат кўрсатиш соҳаси иқтисодиётнинг асосий секторига айланган мазкур тармоқни изчил ривожлантиришда юқори тажрибага эга кадрлар алоҳида аҳамият касб этади. Мазкур мақола хизмат кўрсатиш тармоқларида кадрлар салоҳиятини оширишнинг ҳориж тажрибасидан фойдаланиш йулларини кўрсатилган.

КАЛИТ СЎЗЛАР: хизмат кўрсатиш, ҳориж тажрибаси, кадрлар, кадрлар салоҳияти, кадрлар тайёрлаш.

Мамлакатимизда мустақиллик йилларида кадрлар салоҳиятини ошириш масаласига жиддий эътибор қаратиб келинмоқда. Ҳар бир компания, корхона, муассаса ва ташкилот ўзининг келажаги, истиқболини, биринчи навбатда, малакали кадрлар орқали белгилайди.

Шумуносабат билан кадрлар салоҳиятини оширишда фанватальимни ривожлантиришнинг фақатгина ташкилий вазифаларини эмас, балки уни янада таомиллаштириш учун қандай илмий йўналишларни, шунингдек, фан ва таълим соҳасида рақобатбардошлиликни таъминлаш ва қўллаб-куватлаш борасида молиялаштириш ресурсларини тўғри белгилаш мақсадга мувофиқ.

Мутахассисларнинг таъкидлашича, ҳар бир мамлакатда илмий тадқиқотларнинг самарадорлиги уч компонентга боғлиқ: интеллектуал салоҳиятнинг мавжудлиги, илмий тадқиқотлар молиялаштирилиши ва тадқиқотларни мувофиқлаштириш даражасига боғлиқ деб таъкидланган.

Ўзбекистонда кадрлар салоҳиятини оширишда ҳориж тажрибаларни қўллаш, уларни амалиётга жорий қилиш орқали кадрлар салоҳиятини ошириш, мамлакат инновацион ривожланиш шароитида жуда қўл келади. Шу ўринда таълим соҳасини ривожлантириш бўйича, инклузив таълим ва таълим кластерини жорий этиш орқали ҳориж тажрибаларида самарали натижага эришилганини кузатиш мумкин.

Масалан, МДҲ давлатлари амалиётида кластер сиёсати асосан кластерларнинг шаклланишига ва ривожланишига йўналтирилган. М.Портер ишида Массачусетс ва Гарвард университетларида бўлган таълим кластерлари таҳлил қилиниб, мамлакатдаги таълим соҳасидаги кластернинг ўрни бошқа давлатлар (биринчи навбатда, Калифорния билан) билан батафсил қиёсий таҳлили тавсифланган, таълим кластерининг концептуал модели келтирилган¹.

Хорижий давлатларнинг таълим кластерлари таълимнинг халқаро бозорида иштирок этишини қўллаб-куватлаш мақсадида, таълим муассасаларининг илмий ғояларини тижоратлашдан иборат.

Бу бозордаги барқарор етакчи Америка Кўшма Штатлари бўлиб, энг рақобатдош таълим кластерлари шу ерда жойлашган (Калифорния, Нью-Йорқ, Массачусетс, Пенсильвания, Нью-Джерси штатларида ва бошқалар) – Америка Кўшма Штатларда кластерларни хариталаш лойиҳасини амалга оширадиган Гарвард бизнес мактаби стратегияси ва рақобатбардошлиги институти ҳисобланади.

Шу билан бирга, бир қатор ривожланаётган мамлакатлар (Сингапур, Хитой, Венгрия, Польша, Чехия ва бошқалар) ҳудудида жойлашган таълим кластерлари кейинги йилларда янада фаоллашиб, ривожланиб бораётганлигини таъкидлаш лозим.

Европа давлатларида кластерларни яратиш тажрибасига кўра, Европа Иттифоқи

¹ Porter M., Ketelxoxn N., Artiganave A., Kelly J., Krasniqi M., Gi M. T. P., Zxang L. The Massavusetts Xigxer Education and Knowledge Cluster: The Microeconomics of Competitiveness, USA, Massavusetts Press, 2010. Р. 30.

мамлакатлари ҳудудида инновацион ривожланиш, экспорт ҳажмлари, иш ҳақи ва ҳоказоларнинг турли даражаларига эга бўлган 69 та таълим кластери фаолият юритмоқда. Улар орасида энг ривожланганлари Европанинг Оксфорд, Варшава, Амстердам, Лондон, Париж ва бошқа шаҳарларидағи таълим кластерлари ҳисобланади.

Бу эса кластер иштирокчилар тизимиининг фаолияти ва вазифалари аниқ ишлаб чиқилишини тақоза этади. Қўйидаги расмда инновацион таълим кластеридаги асосий иштирокчилар кўрсатилган.

1-расм. Инновацион таълим кластерининг асосий иштирокчилари¹

Россия тажрибасида ҳам, ҳозирги вақтда инновацион гурухларни яратиш ва самарадорлигини асослаш босқичида турибди. Кластерларни қўйидаги турларга ажратиш мумкин:

1. Инновацион таълим кластери. Худудий саноат вакиллари уюшмаси: университетлар, илмий-тадқиқот марказлари, саноат, маҳаллий зоналар яратиш орқали маълум имтиёзларга эга бўлиш орқали (илмий муассасалар, кичик инновацион компаниялар, тест марказлари, маҳсус мутахассислар томонидан сертификатланган лабораториялар, университетлар ва мутахассисларни таъминловчи ўкув марказлари, патент идоралари) доимо ўзаро алоқада бўлади².

2. Таълим кластери - инновацион занжир таълими тизимини ўзаро ўрганиш ва ўз-ўзини тадқиқ қилиш тизими - технология - асосан занжирнинг горизонтал боғланишига асосланган ишлаб чиқаришни жорий этиш. (Таълим муассасалари ва корхоналар, иш берувчилар билан интеграция орқали корхоналар учун мақсадли мутахассислар тайёрлаш тизимини яратиш, сифатни яхшилаб, корхоналарни малакали битиравчилар билан мунтазам таъминлаб бориш тизими самарадорлигини ишлаб чиқиш, жорий ва кутилаётган ишлаб чиқариш талабларни ҳисобга олган ҳолда замон талабларига мослашувчан тизимни яратиш)³.

1 Innovation clusters in France: Innovation Comes First. URL: <http://www.invest-in-france.org>

2 Терешин Е. М., Володин В. М. Современная дефиниция понятия «кластер» и подходы к формализации этого явления // Экономические науки. 2010. № 2 (63).

3 Растворцева С. Н., Череповская Н. А. Идентификация и оценка региональных кластеров // Экономика региона. 2013. № 4. С. 123–133.

3. Илмий ва таълим кластери - бу ўқув жараёнидан ишлаб чиқаришгача бўлган узлуксиз таълимни давом этадиган ягона тизим¹.

Россия олимларидан Е.Кутценко ўзининг илмий ишларида таълим кластерлари ўртасидаги асосий фарқ унинг иштирокчиларининг таркибида (таълим кластерининг тузилиши тижорат ташкилотлари, давлат органлари, ҳамкорлик қилиш учун ташкилотларни ўз ичига олиши мумкин), университетлар устунлик ролида эмас, балки унинг фаолиятининг натижаси бўлган муайян маҳсулотда бўлишини таъкидлади. Мисол учун автомобил машинасозлик саноати кластеридаги асосий маҳсулот бўлса, кимё маҳсулотлари кимёвий кластернинг маҳсулоти ҳисобланади ва таълим тизими таълим кластеридаги асосий маҳсулотдир² деб айтиб ўтган.

Таълим кластерларининг муҳим ўзига хос хусусияти таълимни илм-фанни ишлаб чиқариш билан бирлаштириш, турли даражадаги касб-хунар таълимига эга мутахассисларни тайёрлаш учун шароит яратиш, юқори малакали кадрлар касбининг обрўсини оширишдан иборат. Бундан ташқари, республиканинг ҳудудий-тармоқ гуруҳларининг ўзига хос жиҳати шундаки, уларнинг барчаси вазирликларнинг назорати остида фаолият юритиб, мунтазам мониторинг ва диагностикаси таъминланади.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, кадрлар салоҳиятини оширишда таълим кластерларини кенг жорий этиш, таълим сифатини оширишга, кадрлар ўртасида рақобатни шакллантиришга, бу эса мамлакатда салоҳиятли кадрларнинг кўпайишига ва албатта аҳоли турмуш даражаси ошиши, иқтисодиётнинг ривожланишига олиб келади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйҳати

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2018-йил 28-декабрдаги 2019 йил учун мўлжалланган энг муҳим устувор вазифалар ҳақидаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси. Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги портали (www.aza.uz).
2. А.Кадыров, З.Адылова, Б.Валиев. Информационный обзор «Проблемы развития экономической науки и пути их решений в Республике Узбекистан». Т.:НИЦ при ТГЭУ, 2018 г.
3. Porter M., Ketelxоҳ N., Artiganave A., Kelly J., Krasniqi M., Gi M. T. P., Zhang L. The Massachusetts Xiger Education and Knowledge Cluster: The Microeconomics of Competitiveness, USA, Massachusetts Press, 2010. P. 30.
4. Innovation clusters in France: Innovation Comes First. URL: <http://www.invest-in-france.org>.
5. Терешин Е. М., Володин В. М. Современная дефиниция понятия «кластер» и подходы к формализации этого явления // Экономические науки. 2010. № 2 (63).
6. Растворцева С. Н., Череповская Н. А. Идентификация и оценка региональных кластеров // Экономика региона. 2013. № 4. С. 123–133.
7. Анисцына Н. Н. Инновационный научно-образовательный кластер как способ организации инновационной деятельности в вузе // Креативная экономика. 2010 № 4 (40). С. 91–97.
8. Куценко Е. С. База данных кластеров в регионах. Проект по выявлению кластеров, 2010. URL: <http://evg-ko.livejournal.com>.

1 Анисцына Н. Н. Инновационный научно-образовательный кластер как способ организации инновационной деятельности в вузе // Креативная экономика. 2010 № 4 (40). С. 91–97.

2 Куценко Е. С. База данных кластеров в регионах. Проект по выявлению кластеров, 2010. URL: <http://evg-ko.livejournal.com>

АУДИТНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ НАЗАРИЙ ЖИҲАТЛАРИ

Азаматова Гулсара Исоковна
Қарши мухандислик-иктисодиёт
институти магистратура бўлими
1 босқич талабаси
e-mail: gulsara.azamatova@bk.ru,
tel:+99890-674-67-97

Аннотация. Мақолада аудитни ташкил этишнинг назарий асослари, ривожланиш босқичлари, аудиторларнинг тоифаланиши ва Ўзбекистон Республикасида аудиторлик фаолиятини ривожлантириш бўйича қабул қилинган меъёрий-хукуқий ҳужжатлар урганилган ва тегишли хulosалар келтириб ўтилган.

Калит сўзлар: аудит, назорат, текшириш, фирибгарлик, аудитор, ибтидоий аудит, ички аудит, ташқи аудит.

Аудит инсоният цивилизациясининг бошланишидан бўён мавжуд бўлиб, дастлаб у фирибгарликларни аниқлаш мақсадида ишлатилган. 19 асрнинг охири ва 20 асрнинг бошларида кишилар томонидан йирик компанияларга сармоя киритиш бошланди. 1929 йиллардаги буюк деррессия натижасида фонд бозорларининг қулаши ва турли жанжаллар аудиторларнинг жамиятдаги ўрни ниҳоятда юксак эканлигини белгилаб берди. Бу каби ҳолатлар аудиторларни ўз фаолиятлари доирасида йўл қўяётган ва йўл қўйиши мумкин бўлган хатолардан хulosалар чиқаришга унади.

Аудит сўзи лотин тилидан олинган бўлиб, “аудио”, “аудире” ва “tinglash” деган маъноларни англатади. Ҳозирги кунда бу сўз назорат қилиш, текшириш ва қайта қўриб чиқиши сўзлари билан синоним ҳолда ишлатилади.

Аудитни ташкил этишнинг назарий жиҳатларини билиш аудит учун умумий асосларни ёки уни тушунишни таъминлайди. Аудит - бу ҳар қандай хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий маълумотларини мустақил экспертизадан ўтказиш жараёни бўлиб, у хўжалик юритувчи субъектларнинг фойдага йўналтирилган ёки йўналтирилмаганлиги, катта ёки кичиклиги ва ташкил этилиш шаклидан қатъий назар унинг фаолияти бўйича фикр билдириш мақсадида ўтказилади. Шунингдек, аудит корхона ва ташкилотларда бухгалтерия ҳисобининг конун талаблари даражасида юритилишини таъминлашга ёрдам беради.

Аудитни куйидаги ривожланиш босқичларини босиб ўтган:

1. Ибтидоий аудит. Асосан, Миср ва Бобилда кенг қўлланилган.
2. Қадимги Юнонистон ва Римда аудит. Унда асосий эътибор давлатнинг юқори органларида фаолият юритаётган шахсларнинг молиявий фаолиятига қаратилганлиги билан аҳамиятлидир.
3. Ўрта асрларда аудит. Асосан, Буюк Британиядаги феодализм даври билан боғлиқ бўлиб, унда ердан фойдаланиш бўйича даромадларни тўғри тақсимланишида кенг қўлланилганлиги билан аҳамиятлидир.
4. Саноат революцияси даврида аудит. Англиядаги акциядорлик жамиятларининг юзага келиши натижасида шаклланган¹.

Ҳозирги кунда мамлакатимизда ҳам аудиторлик соҳасини ривожлантиришга кенг имкониятлар яратилиб келинмоқда. Жумладан, 2021 йилнинг 27 майида кучга кирган “Аудиторлик фаолияти тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Конуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 19 сентябрдаги “Ўзбекистон Республикасида аудиторлик фаолиятини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3946-сонли Карори ва 2019 йилнинг 14 марта “Аудиторлик фаолиятини лицензиялаш тартибини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Вазирлар Маҳкамасининг Карорларини мисол келтиришимиз мумкин.

Молиявий ҳисботлар ва номолиявий маълумотлар аудиторларини турли тоифаларга бўлиш мумкин, жумладан:

¹ Whittington Ray and Pany Kurt “MP principles of auditing and other assurance services” with updated chapters (Hardcover-2006).

- ташқи аудитор;
- харажатлар бўйича аудитор;
- давлат аудиторлари;
- котибият аудитори;
- ички аудиторлар;
- маслаҳтчи аудиторлар.

Хулоса сифатида шуни қайд этишимиз лозимки, аудитни мукаммал урганиш учун албатта унинг назарий асосларини чукурроқ урганиши. Ўша даврларда йўл қўйилган хатолардан ўринли хуросалар чиқаришга ва тажрибалар билан ўртоқлашишга қўмак беради.

Адабиётлар рўйхати:

1. “Аудиторлик фаолияти тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни, 27.05. 2021 йил.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида аудиторлик фаолиятини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3946-сонли Қарори. 19.09.2018 йил.
3. Ўзбекистон Вазирлар Маҳкамасининг “Аудиторлик фаолиятини лицензиялаш тартибини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарорлари, 14.03.2019 йил.
4. Whittington Ray and Pany Kurt “MP principles of auditing and other assurance services” with updated chapters (Hardcover-2006).
5. Ахмаджонов К, Якубов И. “Аудит асослари”. Дарслик. Тошкент, “Иқтисод-молия”. 2010 йил. 288 б.
6. Туйчиев А. “Аудит”. Дарслик. Тошкент, “Иқтисод-молия”. 2019 йил. 408 б.

ЎЗБЕКИСТОНДА МИЛЛИЙ ТАДКИКОТЛАР: ДАВРИЙ АНЖУМАНЛАР: 9-ҚИСМ

(9-қисм)

**Масъул мұхаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев**

Әйлон қилиш муддати: 31.01.2022

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000